

GYŰJTŐ: KNEZY JUDIT	
GYŰJTÉS IDEJE:	
TÁRS: SOMOGY MEGYE NÉPRAJZTANISÁGI ÉRTÉKELÉSE	
	A lap
FOTÓRAJZI MŰTÁR: KAPOVÁR	
GYŰJTŐ:	XV, A
	XXIV,
	XIX, A, 2

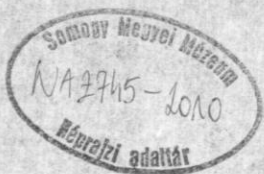
--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

1199

1199

Somogy megye népművészete.RIPPL-RÓNAI MÚZEUM
Kapcsolat: Tapolcai út
Telefon: 12-371 Postafiók: 70
HUNGARY

Somogy megye népművészete a Dél-Dunántul népművészetén belül képez bizonyos vonásaiban önálló egységet. Természetesen ezen az egységen belül is vannak különbözőségek Somogy néprajzi csoportjai, tájai között. Egyik vidék egyik, másik vidék másik népművészeti ágban emelkedik ki gazdagságával a többi közül, vagy tér el tőlük. Pl. kanásztánc és verbunkos szempontjából leggazdagabb a Zselic, keresztszemes himzéseinek sokféleségével viszont a Koppány-völgye különül el a többi, nagyobb részét csak a fehér himzést készítő vidékektől.

A megye népköltészetének sokszínűségére hamar felfigyeltek a néprajzi kutatók. A hetesi születésű Vikár Béla volt az első Magyarországon, aki fonográffal gyűjtötte a népdalokat, balladákat. Somogy megye népköltése c. gyűjteménye 1908-ban jelent meg. Figyelemre méltó, hogy a földnélküliek, a napszámosok, cselédek őrizték meg megyénkben is népköltészetünk legszebb kincseit, ma is ők tudják a legszebb meséket, hiedelemtörténeteket. Az "Egy somogyi parasztcsalád meséi" c. kötet is /megjelent 1962-ben/ egy cselédsorból felemelkedő család mese- és hiedelemkincsét adta közre. Önálló szint viztek a pásztorok a megye népköltészetébe, a legszebb, legrégiesebb pásztor és bujdosódalokat, a betyárballadákat ők ismerték. Erdőben még ma is gazdag vidékeken, mint az Iharos környéki községekben, a zselici helységeken orvadász történetekre, erdei hiedelmek sokaságára emlékeznek még ma is. Az egész megyében elterjedtek bizonyos történeti hagyományok, de ezek is gazdagabbak a történelmi nevezetességű helyeken és környékén /pl. Szöllősgyőrök, Törökkoppány, Csurgó, Babócsa./ A paraszti élet ma is kifogyhatatlan sokasággal ontja a szólásokat, közmondásokat, falucsufolókat. A meséket, hiedelemtörténeteket felváltják az u.n. igaz történetek, ismert emberekéről vagy az "egyszeri emberről" szóló megtörtént vagy költött, tréfás, gunyos történetek, anekdoták.

A paraszti élet rendjét, hétköznapijait, ünnepeit átszőtték, szembé, emberibbé tették a különféle szokások. Ezek közül ma már csak néhány él, s a régi gazdag szokásoknak már csak töredékeit őrzik, főképp a családi szokások lakodalom, keresztelők, komabál, halotti tor, illetve a virrasztók. De ezek általánosak az egész megyében.

Szórványosan hallunk még a keresztgyerekek husvéti megajándékozásáról, betlehemezőkről, Luca-napi kotyolókról. Különleges régi hagyományt őrzött meg a Balaton déli és nyugati partvidéke: helyenkint az 1960-as évekig: a középkori marionett játékokra visszamenő bábtáncoltató betlehemezést /Vörs, Balatonberény/. Különleges a

kötősei bucsu, amelyen a kötőseiek német eredetű lakossága Magyarországra költözése évfordulóját ünnepli meg még ma is. Se szeri, se száma azoknak a szokásoknak, amelyek ma már csak legfeljebb az emlékezetben élnek, hogy néhányat említsünk a Balázs-napi és Gergely-napi köszöntés, mellyel az iskolások pénzt, élelmet gyűjtöttek a "mesternek"; a lányok vagy a fiúk barátságkötését célzó komatálvívés, a fiatalok régi szórakozási alkalmai a "játsszók", farsangi alakoskodások, felvonulások, a pásztor és cselédélet alkalmai, mint a pásztor és cselédbálok, pásztor és cselédfogadásj ünnepek, a pásztorok karácsonyi kántálása, stb.

A somogyi néptáncok közül legrégebbi eredetű s egyszersmind legelterjedtebb volt az u.n. somogyi "kanásztánc", amely bottal, bal-tával vagy ostorral, üveggel, /mindenképpen eszközzel/ járt férfitánc volt, a Dél-Dunántúlon élő pásztorok közös tánca. Elnevezését a 19.sz. elejéig leghatalmasabb és legszilajabb pásztorrétegről az erdőben, szabadban élő kanászokról kapta. Később a falusi lakosság táncalkalmain eszköz nélküli páros táncá alakult, melyet leginkább verbunkosnak neveznek megyénkben. A régi táncok és táncalkalmak alkonya, majd hanyatlása a 20.sz. elején az u.n. tánciskolák bevezetésével kezdődött. A szükségszerű hanyatláshoz hozzájárult az értetlen, félművelt városi oktatók viselkedése, mivel legtöbbjük becsmérelte a paraszti táncokat, kigunyolta érte a falusi lakosságot.

A régi táncalkalmakhoz maguk a falusi emberek szolgáltatták a zenét, tollfosztáskor, kukoricafosztáskor, komabáiban, cselédbálaban és vasárnap délutánonként citerára, köcsögdudára, pásztorbálaban dudaszóra, furulyaszóra ropták a résztvevők a táncot. Néhány öreg dudás-pásztor él még ma is, mint Jankovich Imre Csurgón, id. Kovács Pál Tótujfalun, furulyázik még Farkas István Osztopánban, Keleczi József Csurgón, citerázik Hárs Vendel és Vass Sándor Csurgón. A délszláv lakosok közül többen értenek a tamburázáshoz.

A népi diszitóművészet ágai közül leghamarabb a pásztorművészet nyert hírnevet, még az 1890-es években Herman Ottó fedezte fel a Balaton déli partján kutató munkáját végezve a somogyi pásztorművészetet és ő is tette ismertté tudományos körökben. A somogyi pásztorművészet a 18.sz. végén még az Európaszerte elterjedt paraszti faragási technikával dolgozott a véséssel, mely mértánias mintázatot adott. A 19.század elejétől valószínűleg a merinói juhászatokkal behozott német juhászok hatására terjedt el az u.n. spanyolozásos technika, amelynél a vésett vályatokba színes /piros, később fekete, kék, zöld/ spanyolviaszt préseltek meleg kanállal. Az első, évszámmal ellátott

Somogy Megyei Múzeum
M. A. 1745-2010
Műrajzi adattár

"spanyolos" darabok 1913-ból van. Ez a technika főképp a Dunántulon terjedt el és virágzott a 19.sz. második feléig, legszebb darabjai Somogyból kerültek elő. Ebben az időben már virágokat, emberi alakokat /pásztort, betyárt, jeleneteket/ is mintáztak a használati tárgyra /tükörösre, sótartóra, borotvatartóra, botra/. Másik igen elterjedt faragási technika a 19.sz.-ban a karclozós, ennél a fába, szaruba hegyes késsel karcolt rajzolatokat főként feketével szinezik, esetleg közeiket más színnel /sárga/. A 19.sz. végétől napjainkig a domboru faragásos technika uralkodik. Ennél a minták háttereit mélyítik a faragók.

A tudományos körökön kívül a 20.sz. elejétől a Balaton mellett meginduló idegenforgalom is felfigyelt a pásztorművészetre. Azonban kétes értékű volt a támogatása, egyrészt kevés összegért dolgoztatva a kereskedőréteg a faragókat, másrészt a pénzeléssel, a piacra termeléssel csökkent a faragások művészi értéke.

1945 után talán ebben a népművészeti ágban kapták a somogyi alkotók a legnagyobb támogatást, - állami támogatást, népművész igazolványt és megrendeléseket kaptak 1954-től; a legjobbak pedig elnyerték a Népművészet Mestere címet, a vele járó pénzjutalommal és magasabb havi alkotói díjjal. /id.Kapoli Antal, ifj.Kapoli Antal, Kálmán István, Tóth Mihály, Varga László, Jancsikity János, Nagy-Ferenc/. Évente Balatonlellén pedig pályázat és kiállítás keretében történik a faragók seregszemléje.

A legrégebb somogyi himzés az u.n. fehér-himzés, mely az itt élő magyar és horvát, jobbágy-lakosság közös kincse volt. Egyszerű lapos és lyukhimzésből és különféle szegőhimzésekből állt. Egyes vidékeken bonyolultabb öltés elemek is ismertek, mint a subrika, vagdalásos /Karád/, lukszövő himzés /Törökkoppány, környéke és Csököly/. Fehér himzéssel a női ingek kézelőjét /Belső Somogy/, férfi ingek elejét, nyakát, gallérját, a férfikötény alját diszitették, valamint a jegykendőket. Stilizált virágmintákat /rozmaring, tulipán, töltött rózsá, stb./ adott ez a himzés. A Koppány völgyében és az u.n. Vizmentén a női szűkingek elejét is így himezték. A buzsáki férfiingeken is ez a fehér himzés maradt fenn. Karádi himzés néven ment a köztudatba a somogyi fehérhimzés, és kiszinesedett /de általában egyszínű/ darabjait árusították is a Balaton mellett. A másik ősi himzés a keresztaszemes, valamikor az egész megyében elterjedt lehetett, de a 20.sz. elején már csak a Külső-Somogy egyes vidékein Törökkoppány környékén /németeknél is pl. Németegresen/ Karádon maradt fenn női szűkingeken és vőlegényingeken, vagy férfi-

ingek kezelőjén, az ecsenyi németeknél disztörölközőkön, abroszon.

A "buzsáki" néven ismertté vált himzés, négy nagyberekai községben /Buzsák, Tótszentpál, Varjaskér, Táska/ alakult ki a 19.sz. második felében női ingvállakon, mértanias mintakincsel, eleinte piros-fekete, majd kék, zöld, sárga színekben is. Ugyanitt a rátétes himzés is elterjedt ágyterítőkön. Később az idegenforgalom hatására az 1920-as évektől alkalmazni kezdték ezeket a diszitésmódokat "polgári" textiliákon /diszpárna, szett, abrosz, ablakfüggöny/, és színessége miatt közkedvelté vált.

Említésre méltók még a somogyi szőttesek, amelyek a takácsok kezemunkáját dicsérik. Később a takácsmesterség hanyatlásával a parasztasszonyok is megtanulták a mintás szőttesek készítését és a 19.sz. végén, 20.sz. elején az ő jóvoltukból a paraszti szőttesek sajátos virágzásának lehetünk tanúi.

A népi diszitéművészet köre igen széles. Ide tartoznak még a paraszti használatra dolgozó kismesterségek művészi darabjai /cserépedénvek, faragott butorok és diszes faragásu használati tárgyak, diszes bundák, ködmönök, mellények, szűrők, csizmák, tutyik, kacabajkók, kalapok, mézesbábok, diszgyatya, stb./ Ezek már lassan teljesen feledésbe mennek, tárgyi emlékeik főként már csak muzeumok raktárában porosodnak.

Knézy Judit